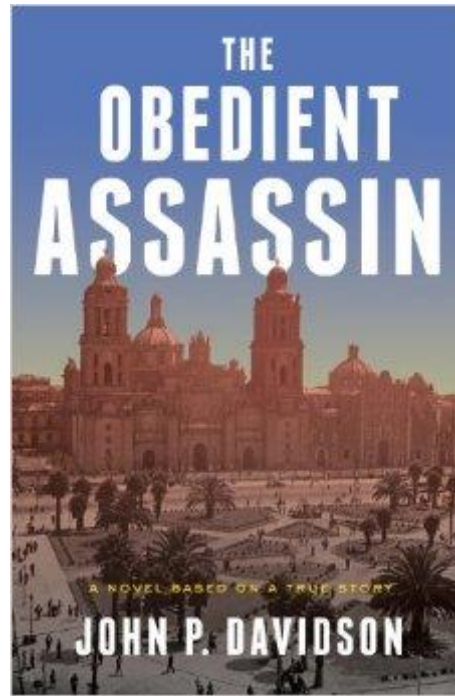
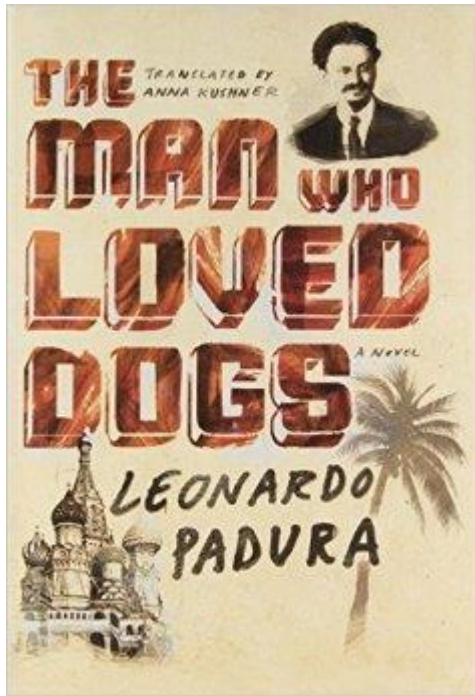

Bertrand M. Patenaude: Mordet på Trotskij i ny litteratur

Inledning

Trotskij's öde och i synnerhet mordet på honom har länge fascinerat politiskt och historiskt intresserade. Det gäller även skönlitterära författare¹ och så är det än i dag. Två bevis på detta utgör 2 romaner som i år (2014) kommit ut på engelska: *The Man Who Loved Dogs* av kubanen Leonardo Padura och *The Obedient Assassin* av amerikanen John P. Davidson.

Paduras bok ”Mannen som älskade hundar”, som kom ut på spanska 2009 (och på danska redan 2011, dvs före den engelska utgåvan!), har fått mycket bra kritik och nått stora framgångar i synnerhet i Latinamerika.² Boken har tyvärr inte översatts till svenska (än), men har kommenterats en del i svensk press.³ Den har också tagits upp i två radioprogram av SR:s f d Latinamerikakorrespondent Lars Palmgren⁴

¹ Ett exempel på detta är den tysk-svenske författaren *Peter Weiss* (1916-1982), medlem i svenska kommunistpartiet, som 1970 skrev pjäsen *Trotskij i exil*, vilket skapade stort rabalder bland maoister och Moskva-orienterade kommunister. Det innebar också att författarens relationer med DDR (Östtyskland), vilka innan publiceringen av pjäsen varit goda, nu blev mycket frostiga.

² Boken har översatts till flera andra språk, bl a italienska (2010), franska (2011), portugisiska (2011) och tyska (2011). Den har överallt lovordats.

³ Se t ex följande artiklar: <http://www.sydsvenskan.se/kultur--nojen/leo-trotskij-gar-igen/>
<http://www.kulturdelen.com/2014/01/13/leonardo-padura-mordet-pa-trotskij-havana-och-hemingway/>
<http://www.dixikon.se/utvalda-bocker/spanska-utvalda-bocker/en-kubansk-kattare-leonardo-padura-herejes/>

⁴ Det första programmet – ”En litterär djupdykning i stalinismens psykologi” – sändes i slutet av oktober 2010, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=4130605>. Här säger Lars P att boken inte publicerats på Kuba: ”Den cirkulerar ännu bara i tummade insmugglade exemplar ur hand i hand. Och det är inte särskilt svårt att förstå varför.” Här misstog han sig dock – 4 månader senare kom den ut på Kuba och efter ytterligare ett halvår erhöLL Padura ”Premio Nacional de Literatura cubana”, dvs ett kubanskt litteraturpris för boken! Det andra programmet – ”Om att göra upp med historien, Leonardo Padura, ...” – sändes i maj 1913, <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/186808?programid=767>. Lars P nämner nu att boken kommit ut på Kuba, men upplyser inte om att han själv tidigare inte trodde att så skulle ske.

Paduras bok är så intressant ur många aspekter att den förtjänar att tas upp till närmare granskning, vilket vi också planerar att göra. Men här har vi begränsat oss till att återge en ganska kort recension av den amerikanske historikern Bertrand M. Patenaude, som jämför Paduras bok med J P Davidsons.

Patenaude diskuterar de två böckerna som historiker, dvs främst utifrån hur väl författarna håller sig till historiska fakta resp. gör ”våld på historien”, dvs. när de av olika skäl tar sig litterära ”friheter”.

Man bör inte glömma att det här inte handlar om historiska arbeten eller biografier, utan om romaner, litterära arbeten, där historien bara utgör en del av författarens arbetsmaterial. När det gäller en roman, en deckare osv, så strävar författaren givetvis efter att skapa en trovärdig dialog, en sammanhängande och levande berättelse. I det syftet kan författaren ta sig stora friheter med den historiska verkligheten. Inte desto mindre så är det givetvis intressant att få veta hur författaren använt det historiska ”råmaterialet” och i vilken utsträckning han/hon har låtit fabuleringskonsten råda. Det är det som Patenaude diskuterar.

Rent allmänt kan det konstateras att Padura – i motsats till Davidson – i stor utsträckning håller sig till historiska fakta, särskilt gäller detta Trotskij, vars liv genom många historiska arbeten (inte minst via Isaac Deuschers ”Trotskij-trilogi”) är väl känt. Detta har undertecknad själv, som är väl inläst i ämnet, kunnat konstatera. Det är av naturliga skäl sämre bevänt med Trotskij-mördaren Ramón Mercader, vars liv är mer dolt i mörker, även om det via polisförhör i Mexiko, vittnesmål från Spanien (inklusive släktingar), uppgifter från sovjetiska arkiv m m, framkommit en hel del uppgifter även om honom och hans förehavanden.

Martin F (i slutet av oktober 2014)

Leonardo Padura (i röd skjorta) presenterar sin bok på den kubanska bokmässan ”Feria Internacional del Libro” (2011)

Efter nästan 75 år är Leo Trotskijs död fortfarande en källa till fascination – och fiktion.

Recension av Bertrand M. Patenaude i *Wall Street Journal*, 7 feb. 2014.

Den stalinistiska agentens brutala mord på Leo Trotskij i Mexiko i augusti 1940 kan verka vara en osannolik källa för fiktion, men det har inspirerat mer än en romanförfattare under senare år. Barbara Kingsolvers ”The Lacuna”, utgiven 2009, kretsar kring en ambitiös journalist, en mexi-amerikan, som ansluter sig till Trotskijs mexikanska hushåll just då Kremles attack är på väg. Under 2009 publicerades också Leonardo Paduras ”Mannen som älskade hundar” på spanska, där den verkliga mördaren, Ramón Mercader, var den centrala figuren. Romanen har precis kommit ut i engelsk översättning och, som en händelse, samtidigt med John Davidsons ”The Obedient Assassin” [Den lydige mördaren], som också har ett Trotskij-tema.

Padura, som är mest känd i sitt hemland Kuba för sina detektivromaner, lutar sig för fakta och tolkningar i ”Mannen som älskade hundar” kraftigt mot ”Den förvisade profeten”, Isaac Deutschers starkt sympatiska redogörelse för Trotskijs liv i exil (Sv. utg., Partisanförlaget 1972). Trotskij utvisades ur Sovjetunionen 1929 efter att ha förlorat mot Stalin i en bitter kamp om kommunistpartiets ledning. Han reste först till Turkiet, sedan till Frankrike och Norge och slutligen till Mexiko, där han landsteg i januari 1937.

Trotskij utanför bostaden i Mexiko 1937,
läsande Max Shachtmans bok *Behind the Moscow Trial*

I sitt mycket nitiska och fantasirika arbete ägnar sig Padura också åt att fylla i Mercaders bakgrund. Vad som med säkerhet är känt är att den Spanien-födde sovjetiske agenten fick tillträde till Trotskijs kretsar genom att låna en belgisk playboys identitet och förföra en amerikansk trotskist i Paris. Han träffade henne senare i New York och lockade där med henne till Mexico City med förespegling om ett affärskontrakt. Väl där använde han sig av förbindelsen med henne för att ta sig in i Trotskijs kraftigt bevakade hushåll: en tillfällig besökare som inväntade rätt ögonblick för att slå till.

Padura väver samman dessa berättelsertrådar med en annan som löper genom Kuba, där Trotskij än idag officiellt anses ha förrätt revolutionen. Paduras kubanske berättare är Iván, en författare som kommit till en kreativ återvändsgränd, som en dag 1977 träffar en man på stranden med sina två borzois (rysk varghund). Vid senare möten ska han förstå att denne är Trotskijs mördare, som nu bor i Kuba under ett nytt namn efter att ha avtjänat 20 år i mexikanskt fängelse för sitt brott, och vistats många overksamma år till i Moskva. ”Mannen

som älskade hundar”, som Iván kallar honom, är på väg att dö i cancer och beslutar att, försiktigt, avslöja sin historia.

Padura hittar på att Mercader först hört talas om uppfödningen av borzoi-hundar av George Orwell, vilken han skulle ha träffat i Barcelona, där ”Ramón och Orwell nästan aldrig talade politik: de pratade mest om hundar”. Padura går igenom mördarens tidigare historia via scener från spanska inbördeskriget, vilket tjänade som rekryteringsbas för NKVD, den sovjetiska hemliga polisen. Paduras Mercader förs till Sovjetunionen för att tränas och besöker där också en av Moskvas skådeprocesser, där han bevittnar hur chefsåklagaren Andrej Vysjinskij skriker åt de anklagade: ”Ni förtjänar alla att dö som hundar!” Sedan hoppar han fram till 1977 och stranden i Kuba, där Mercader klagat över att en av hans två borzois-hundar har blivit sjuk och måste avlivas; han bävar inför uppgiften och ber den unge mannen om assistans. Iván, som driver en enkel veterinärklinik och själv är en hundälskare, ryggar inför uppgiften och vägrar att hjälpa till.

Trotskij, visar det sig, älskade också hundar. Vi får oss berättat att han insisterade på att få med sig sin egen borzoi från Ryssland till Turkiet. Padura tillåter också honom att skaffa en hund i Mexiko, där i verkligheten Trotskijs begränsade rörelsefrihet gjorde att han fick nöja sig med kaniner och kycklingar i burar intill hans fästningslika hems höga murar. Det är där som Paduras Trotskij undervisar Mercader om hundars intellektuella överlägsenhet över människor – författaren låter nu sitt hundmotiv slita kopplet. ”Skaffa dig själv en borzoi”, säger Trotskij till honom, och ”du kommer aldrig att glömma mig”.

Spionromanens klichéer och hårdkokta dialog (”han är i Washington och sjunger som en kanariefågel”) får en att bläddra vidare i ”Mannen som älskade hundar”. Trots Paduras tendens till att låta några av hans karaktärer föra långgrandiga tal om betydelsen av identitet och den socialistiska utopins misslyckande, byggs spänningen upp mot en dramatisk klimax som gör hans roman till en givande läsning, trots dess excesser.

Detsamma kan inte sägas om John P. Davidsons ”The Obedient Assassin”, ett platt försök till spänningsroman i vilken orimligheterna hopar sig, som när Mercader, som nyss enrollerats i NKVD, finner det märkligt att ”ingen hade svurit in honom som sovjetisk agent; ingen hade gett honom ett hemligt ordenstecken eller ett identitetskort.” (Ingen av NKVD:s agenter skulle förvänta sig att få så riskfyllda bevis på medlemskap.) På ett annat ställe låter Davidson en veterankamrat minnas att Trotskij ”blev berömd i mycket tidig ålder, under Moskva-upproret 1904” – en förvanskad referens till Trotskijs ledarskap i St Petersburg-sovjeten under revolutionen 1905. Och han låter en av Trotskijs vakter, en tysk, beskriva Franz Kafka som ”en tysk författare som levde i Wien” och inte, som var fallet, i Prag.

Båda författarna tar sig friheter med historien, en del rimliga och andra tvivelaktiga. Båda låter Trotskij och hans hustru Natalja vara inneboende hos artisterna Diego Rivera och Frida Kahlo i en förort till Mexico City, när i verkligheten de båda paren, även om de bodde nära varandra, aldrig tillbringade någon tid under samma tak. Kanske detta arrangemang förenklar skvallerhistorien om Trotskijs verkliga affär med Frida. Davidson försöker höja temperaturen genom att låta Mercader själv få henne i säng när hon besöker Paris. ”Jag älskar Diego”, säger hans karikatyr-Frida, ”men han är ett sadistiskt svin”.

Mercaders verkliga erövring i Paris var Sylvia Ageloff, en anspråkslös trotskistisk socialarbetare från New York. Paduras Sylvia är verkligen fysiskt oattraktiv, till den grad att Mercader måste tvinga sig till att bete sig som förväntat, medan i Davidsons roman Mercader blir förälskad i Sylvia, ber henne gifta sig med honom, och kan inte få henne ur tankarna. Avsikten är att få Mercader verka vara en mes, istället för den kalkylerande mördare han i verkligheten var.

I båda romanerna konspirerar Caridad Mercader, Ramóns dominerande och överspända mamma, bakom scenen. Padura ger Caridad ett heroinberoende, medan Davidson porträtterar henne som beroende av strumpstickor, hon sticker ändlösa strumpor och tröjor som en patologisk Hitchcock-karaktär. (I verkligheten var hon en hårdhudad krigsveteran från kriget i Spanien.) Leonid Eitingon, från NKVD, arbetade nära mor och son i Paris och Mexiko. Padura följer fakta då han har en hemlig polis som kallar konspirationen att mörda Trotskij ”Operation And”, vilket gör att Eitingon dramatiskt kan meddela: ”Tiden för att jaga änder har kommit.” Davidson föredrar den freudianskt kittlande beteckningen ”Operation Moder”.

Paduras Mercader är en mördare ända till slutet, som aldrig tappar siktet på den ”historiska nödvändigheten” av att eliminera den förrädiska renegaten som splittrar vänstern inför Hitler. Detta porträtt verkar realistiskt med hänsyn till vad som är känt om Mercader. Davidsons mördare, som fortfarande är förälskad i Sylvia, får obegripligt kalla fötter. Trotskij utgör inget hot mot Stalin, informerar han Eitingon: ”Den gamle mannen är harmlös.” Först när Eitingon förklarar för den olydige Mercader att NKVD kommer att döda dem alla tre om de drar sig ur, ser han inget annat alternativ än att genomföra mordet. När Mercader meddelar att han har bestämt sig för använda en bergsbestigar-ishacka för uppgiften, svarar Eitingon som Ward Cleaver [Amerikansk Tv-seriefigur.ö.a.] när han tittar upp från sin tidning: ”Du tänker gå in på hans arbetsrum med ett jordbruksredskap?”

I det verkliga fallet gick mördaren in i Trotskijs arbetsrum med en pistol, en dolk och en ishacka. Han slog till – men Trotskij knuffade bort honom och gav ifrån sig ett utdraget, kvalfullt skrik som hördes genom hela komplexet och som senare skulle förfölja hans mördare, vilket vi vet från den verkliga Mercaders vittnesmål till polisens utredare. I Paduras roman jagar det honom in på ålderns höst, på den ödsliga stranden i Kuba.

Översättning: B. Svensson